

וע"י משפט כהן (סי' פ"א), שדן בניכוש ע"י בהמה, וכ' שאולי גם הרמב"ם התיר רק זיבול של סהר בית סאתים ותו לא. ולכן אין להתיר אלא ע"י אחר, דהיינו שבעלי הבהמות אינם בעלי הדשא. עיי"ש. (דהיינו שלא יאמר לו שעושה לו טובה עיין ברמב"ם פ"א הט"ז וע"י שבה"א שם והל' י"ח).

מסקנה

כיסוח דשא ע"י בהמות מותר רק אם הבהמות שייכות לאדם אחר והוא מעלה את הבהמות על הדשא מבלי להחזיק טובה לבעלי הדשא. (וע"י לעיל סוף סי' ז).

סימן לג

הפריה ע"י דבורים בשביעית*

הרמב"ם והראב"ד בפ"ב מהל' שמיטה ויובל ה"ד. הרמב"ם מתיר לדייר — בשיעור שנקבע ע"י חז"ל: ארבעה סאין — גם כאשר כוונתו לזבל את הקרקע. ואע"פ שאסור לזבל בידים, כנראה שע"י בהמות מותר. והראב"ד השיג, שלא התירו אלא כשכוונתו להעמיד שם צאנו לחלוב ולגזוז והזיבול נעשה מאליו, אך כשכוונתו לשם זיבול — אסור. וגם כאשר זיבל ללא כוונה, חייב להוציא את הזבל משם כדרך המזבלים, בשיעורים שנקבעו ע"י חז"ל. הנה במעמיד בהמת חבירו על גבי קמת חבירו פסק הרמב"ם בהל' נז"מ פ"ד ה"ג

בשמיטה מותר משום שהוא לאוקמי. ור"ל שגם בשביעית דשא צריך להיות מטופח ויפה למראה. ונויו הוא האוקמי שלו. וגם כיסוח ראשון יש בו לאוקמי, שהדשא יהיה כסוח וראוי לשימוש. אלא שיש בו גם לאברויי, שגורם להתפשטות, אך זוהי כוונה נוספת. וצ"ע אם הדבר אסור. (ע"י מש"כ לעיל סי' ג' לענין אוקמי ואברויי במעשה אחד). וא"כ י"ל שגם הראב"ד אולי יודה שבנד"ד יהיה מותר להעלות בהמות על הדשא ע"מ שיכסחוהו, ורק בזיבול גזרו ולא בכיסוח דשא. מיהו קשה להתיר על סמך סברה דחוקה זו. כי מן הסתם כוונתם של הבעלים שהדשא גם יתפשט.

ראשי פרקים

- א. חיוב אדם או חיוב בהמה
- ב. מעשה בהמה בשבת
- ג. מעשה בהמה בשביעית
- ד. חילוק בין דבורים לבין מדייר
- ה. הפרייה ע"י אחרים

מסקנה

* * *

א. חיוב אדם או חיוב בהמה

לכאורה, יש לדמות הפרייה ע"י דבורים למדייר בשביעית ע"י בהמות. ונחלקו בדבר

האור וכבשו שם או שדחפו לאור ואין יכול לעלות משם דעביד מעשה ממש". ור"ל שחיוב אש אינו כאדם העושה מעשה גמור בעצמו, אלא שהתורה חייבתו בד' דברים כאילו עשה בעצמו. אך לענין רציחה אינו נחשב כרוצח בידים לענין חיוב מיתה (אע"פ שנחשב לשופך דמים לענין איסור "לא תרצח". ולענין קלב"מ דינו כחיבי מיתה שוגגין דהיינו שהוא רוצח אלא שאינו חייב מיתה. ובה מיושבת קושיית האחרונים על הר"ן מב"ק כ"ב ב' משורף עבד וגדיש שפטור משום קלב"מ). וה"ה לענין שחיטה אינו נחשב ככוחו ממש ושחיטתו פסולה (עיין תוס' סנהדרין ע"ז א' ד"ה סוף). ולענין שבת, מסתבר שיש להשוות שבת ושחיטה לחיוב מיתה ברוצח, שרק מעשה ממש נחשב למלאכה, אך מעשה בהמתו, שאינו אלא כאשו, פטור. אולם התוס' עצמם סברו שחיובו לא משום אש אלא משום שן ורגל, וא"כ בשביעית אין זו מלאכה כלל. ואפילו לדעת הרשב"א והמ"מ שחיבו מדין אדם המזיק צ"ע אם יאמרו כן לענין שביעית. שהרי לענין שבת בודאי יודו שאין דינו כמעשה אדם. והראיה ממעמיד אדם בהמתו על המחובר בשבת (שבת קכ"ב) ואע"פ שבמכילתא אמרו "למען ינוח, יכול לא יניחנו תולש ועוקר? כתיב 'למען ינוח' ואין זה נוח אלא ציעור". ואילו היה איסור תורה בהעמדה על העשב, לא היו מתירים העמדה כזו בגלל צעב"ח. ומכאן למדנו שמעמיד אינו כאדם העושה בעצמו ממש. אלא כוונתם כמו שכתבו התוס' שחיבו

שחייב לשלם מה שהזיק. ופירש המגיד משנה שחיבו מדין אדם המזיק, ולא מדין שן ואפילו ברה"ר חייב. וכן כתב הרשב"א בב"ק נ"ו ב' שהמעמיד חייב משום אדם המזיק. אם כי דוחק לומר כן ברמב"ם, שהרי דין זה הובא בהל' נזקי ממון ולא בהל' חובל ומזיק. ועיין "אבן האזל" שכתב שחיבו הוא חיוב בהמה, אלא שכשם שאדם מתחייב על נזקי בהמתו¹ מדין בעלים, כך מתחייב מדין מזיק. (עיין אה"ז פ"א מהל' נז"מ הל' א' אות י"א וז"ל שם: "החיוב הוא בחיובי בהמה אלא דאפשר להתחייב בחיובי בהמה מטעם בעלים ואפשר ג"כ להתחייב מדין מזיק, דכיון שהוא גרם נתחייב כמו הבעלים"). ומדברי הרמב"ם בהל' שמיטה מוכח שאין לומר שחיבו מדין אדם המזיק ממש, שאם כן היה אסור משום מזבל. אלא ע"כ הוא כמו שכתב באבן האזל, שחיבו הוא חיוב בהמתו.

התוס' (ב"ק נ"ו ב' ד"ה המעמיד) פירשו את דעת הסוברים שהמעמיד חייב מדין מזיק ולא מדין שן ורגל, שחיבו מדין אש. ור"ל שהמעמיד בהמה דומה למניח גחלת ובאה רוח מצויה והבעירה את הגדיש, ובהמה אינה גרועה מרוח מצויה. ומדבריהם למדנו שאין דינו כמזיק בידים ממש, כי סו"ס לא הוא הזיק אלא בהמתו, ורק מדין אש יש לחייבו. ונפקא מינה לענ"ד למה שכתב הר"ן בסנהדרין (ע"ז ב):

"ולענין אשו אע"ג דמשום חציו הוא וכדקיי"ל כר' יוחנן וחייב בד' דברים, מ"מ לא מיחייב מיתה אלא א"כ נפל לתוך

וצ"ע, לדעת הרמב"ם, מדוע מעמיד פטור ואילו חורש וצד חייב, הרי בשניהם המלאכה נעשתה ע"י בהמתו? וצריך לומר שההבדל הוא פשוט. במעמיד – כל המעשה נעשה רק ע"י הבהמה, האדם לא עשה דבר רק העמיד את הבהמה על המחובר. ואפילו אם נאמר שמעמיד נחשב לאש, על אש כזאת פטור בשבת מכיון שחסר המעשה מצד האדם וכל המעשה נזקף לבהמה בלבד. וכאמור, בשבת המעשה של האדם קובע ולא התוצאה. משא"כ בצד וחורש האדם עצמו שותף פעיל במלאכה. בצידה הוא רודף אחרי הצבי, או עומד בפניו, ובחורש הוא נועץ את המחרשה בקרקע בכל מהלך החרישה.

אולם הסבר זה לא מוסכם על כל הפוסקים. בשו"ע או"ח סי' שט"ז כתב הרמ"א בשם הכלבו שצד ע"י כלבים חייב. ולכאורה משמע גם ללא מעשה מצד האדם. ה"מגן אברהם" פירש שהכוונה היא בסיוע האדם, כמו הרמב"ם. אלא שעדיין הדבר קשה, האדם לא צד בעצמו, אלא בסיוע הכלב, ומדוע חייב?

וה"אבני נזר" פירש את דברי הכלבו שצידה שונה מכל מלאכה אחרת שכל גידרה הוא בעלותו של הצד על החיה, ולכן גם כאשר השתלט על החיה באמצעות הכלב סו"ס החיה נמצאת תחת שליטתו וחייב. (והדבר דומה למה שכתבנו לעיל בשם החזו"א שבנזיקין התוצאה היא השנואה לפני ה', ולפי האב"נ צידה בשבת דומה לנזיקין שהתוצאה היא האסורה ולא עצם המעשה. ועיין ח' הגר"ש שקופ על כתובות סי' ד').

אך ה"משנה ברורה" (בסק"י) כתב "שכן דרך הצידים" ובשעה"צ (אות י"ג) הרחיב בהסבר הענין, שאע"פ שהאדם לא צד בעצמו, אלא באמצעות הכלב, חייב, שכן

מדין אש, ואשו משום חציו, אולם לא כחציו ממש, אלא כמו שכתב הר"ן.

א"כ צ"ל בדעת הרשב"א והמ"מ שיש לחלק בין שבת לנזיקין. בנזיקין התוצאה היא המחייבת ולכן גם מעמיד חייב, משום שבכך גרם באופן ישיר לתוצאה שהיא נזק. בשבת המעשה הוא המחייב ולכן מעמיד פטור מכיון שלא עשה מעשה בעצמו (עיין חזו"א ב"ק ס"ס י"ד ועיין "ארץ חמדה" למר"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל מהדו"ק בענין זריעת כלאים ע"י בהמה).

ב. מעשה בהמה בשבת

והנה מצינו בשבת חיוב על מלאכה באמצעות בהמה. הרמב"ם בפ"י מהל' שבת הכ"ב פסק: "המשלח כלבים שיצודו צבאים... וברז הצבי מיד הכלב והיה הוא רודף אחר הצבי, או שנעמד בפני הצבי והבהילו עד שהגיע הכלב ותפשו, הרי זה תולדות צידה וחייב". למרות שהצידה נעשתה בעזרת הכלב, ובלעדיו לא היה הצבי ניצוד, חייב. ה"אבני נזר" (או"ח סי' קצ"ו) כתב שהרמב"ם לשיטתו שחורש בבהמה חייב אע"פ שנעזר בבהמה. ואע"פ שבלעדיה לא היה מסוגל לחרוש, סיוע בהמתו נחשב כאילו המלאכה נעשתה על ידו וחייב (פ"כ מהל' שבת ה"ב עיי"ש במ"מ). ולדעת הרמב"ן חורש הוא מעשה אדם גמור והבהמה אינה אלא ככלי ביד האומן (עיין חידושו לשבת קנ"ד א' ובסהמ"צ שורש י"ד). וא"כ ה"ה מי שצד בסיוע כלבים, כמוהו כמי שחורש בסיוע שורו, ובשניהם חייב כאילו עשה את המלאכה בעצמו. ולדעתו של האב"נ לזה התכוין הרמב"ם באומרו "וכיוצא בחרישה" דהיינו צד. (ולדעת הרמב"ן אה"נ צד בסיוע כלבו פטור).

הזכרי ונועצים אותו בתוך דקל הנקבה, ופעולה זו דומה להרכבה, אך באמת אינה אלא הפרייה. וההפרייה נעשית ע"י הרוח. מיהו י"ל שמכיון שהדבר נעשה ע"י פעולה הדומה להרכבה, האיסור הוא משום ההרכבה ולא משום ההפרייה שבדבר. (ומשום כך יש שהתירו הפריית תמרים שלא באמצעות הרכבה). ולפי"ז י"ל שאין איסור בעצם ההפרייה כאשר היא נעשית מאליה ע"י דבורים. וכל המלאכות שמצינו שאסורות, אף שנעשו ע"י כח אחר, מ"מ גם האדם שותף פעיל בהן, כגון זורה וטוחן בריחיים של מים, וצד ע"י הכלבים והוא עצמו רודף אחר הצבי או עומד בפניו, וכמו שכ' הרמב"ם. והמג"א פירש כך גם את הכלבו המובא ברמ"א. אך המניח דבורים והן עפות מאליהן ומפרות לא מצינו איסור בכך.

ג. מעשה בהמה בשביעית

ולפי"ז צ"ע מה הדין בשביעית להרשב"א והמ"מ הסוברים שמעמיד נחשב לאדם המזיק בנזיקין, אך לענין שבת אינו נחשב לעושה מלאכה, למה יש לדמות שביעית, לנזיקין או לשבת?

מצד אחד י"ל ששביעית נלמדת משבת וכל מלאכה המוגדרת ככזאת לענין שבת נחשבת גם לענין שביעית (עין מו"ק ג' א' בד"ה תולדות ובצירה). מאידך, י"ל ששביעית שונה משום שנאמר "ושבתה הארץ", שהמצוה מתייחסת לקרקע שלא תיעבד. לפי ההגדרה הראשונה, ששביעית כשבת מעמיד היה פטור. לפי ההגדרה השנייה, שהתורה הקפידה בשביעית על התוצאה שהאדמה נעבדת, יתכן ששביעית דומה יותר לנזיקין ומעמיד יתחייב. ובמקום אחר הארכנו בזה שהדבר תלוי בגדרה של מצות

דרך הציידים לצוד בעזרת כלבים. ורוצה לומר, על דרך מה שכתב הרא"ש בב"ק (דף ס') לענין זורה שחייב בשבת משום מלאכת מחשבת, אע"פ שהרוח מסייעתו, שזהו גידרה של המלאכה שהאדם מניף ברחת והרוח זורה. וה"ה לצידה, זהו גידרה של המלאכה שהאדם משסה את הכלב והכלב צד.

ועיין חי' חת"ס לשו"ע (או"ח סי' רנ"ב) ונתיב חיים (שם) שפירשו את ה"מגן אברהם" שם שמוותר מהתורה לתת חטים לתוך ריחיים של מים בשבת ואינו נחשב לטוחן, מכיון שאינו טוחן בידיו ממש. והקשו עליו מזורה ורוח מסייעתו שחייב. ותרצו החת"ס והנתיב חיים שהכל תלוי בדרך המלאכה. יש מלאכה שבעצם מהותה נעשית בעזרת אחרים, כגון זורה, ומכיון שזוהי דרך המלאכה חייב. אבל טוחן דרך המלאכה היא בדרך כלל ביד או בבהמה והוא טוחן בריחיים של מים ללא מעשה מצידו — פטור. ולפי"ז י"ל שלכן מעמיד אדם את בהמתו על המחובר, כי מלאכת קצירה נעשית בדרך כלל בידיים ולא ע"י בהמה, וכשעושה ע"י בהמה אין דרך מלאכה בכך, ופטור.

ולכאורה ה"ה בהפרייה ע"י דבורים, שכן דרך החקלאים להפרות באמצעות דבורים, יש מקום לומר שזוהי מלאכה בידיים ואסורה. ובשבת חייב משום תולדות זורע. (אם כי צ"ע כיון שהאב — הזורע — נעשה בידיים גם התולדה צריכה להיות דומה לאב וצ"ע, ואכמ"ל). ומצינו שהפרייה נחשבת גם בלי מעשה ממה שהוזכר בירושלמי פסחים (פ"ד ה"ד) שהרכבת דקלים אסורה, ובבבלי (פסחים נ"ו) מובאים שני פירושים בגדר הרכבה זו, ולפירוש אחד שם הכוונה היא להפריית הנקבה ע"י הזכר, כשקוטפים את הפרח

והבהמה אינה אלא ככלי ביד האומן. והנה את קושיית הרמב"ן על הרמב"ם ביו"ט יש ליישב שכל מלאכות יו"ט הוקשו לשבת. אך באשר לשביעית, אם נאמר שגם מלאכות שביעית הוקשו לשבת כמש"כ לעיל ניחא, אך אם לא נאמר כן תסתער קושיית הרמב"ן על הרמב"ם משביעית. ואי"ל שאה"נ חרישה בשביעית לא נאסרה מהתורה שא"כ למה מנתה המשנה בין החיובים גם חורש בשביעית? (וכבר דנו בדבר כל המפרשים והוכיחו מלשון הרמב"ם בפ"א מהל' שמיטה ויובל ה"א שהביא את הפסוק "בחריש ובקציר תשבות", והקשו על כך שפסק כר' ישמעאל, ואילו בתוספת שביעית פסק כר"ע. עיין פר"ח במים חיים, והגרעק"א בתוספותיו למשניות שביעית פ"א ועוד. ולענ"ד כוונות הרמב"ם לומר בחריש – בעונת החריש וכמו שתרגם האונקלוס בבראשית מ"ה ו' "אין חריש וקציר" לית זירועא וחצדא. עיי' מה שכתבנו לגבי חרישה בשביעית לעיל סימן ו'). ואפילו אם נאמר שחרישה לא נאסרה מהתורה בשביעית, ע"כ צריך לפרש את המשנה האומרת שהחורש בשביעית חייב הוא משום מחפה, כמו לענין כלאים שחיובו משום זורע. אלא שמכיון שהחיפוי נעשה בדרך חרישה, לכן הוא נקרא חורש, אך בעצם אינו אלא זורע. וא"כ עדיין הקושיה במקומה עומדת, גם אם נאמר שזורע דינו כחורש, מכיון שמחפה באמצעות בהמתו, הרי כשם שחורש בשבת חידשה התורה שחייב כך גם זורע בשבת, אך זורע בשביעית, כשמחפה באמצעות בהמתו, מנלן?

וע"כ צ"ל לדעת הרמב"ם ששביעית שאני. כאן אין צורך בלימוד מהפסוק. הסברה נותנת שזורע באמצעות בהמה בשביעית חייב, כמו בנזיקין. כי החיוב הוא על הקרקע וסור"ס הקרקע נזרעה ולא

שביעית. לשיטת רבנו אלחנן והריטב"א (ע"ז ט"ו ב') שהמצוה על הארץ שלא תיעבד י"ל שמעמיד יהיה אסור. ולשיטת התוס' שהחיוב הוא רק על האדם העובד מעמיד יהיה פטור, כבשבת. ובשיטת הרמב"ם נחלקו החזו"א ומרן הרב קוק זצ"ל. לדעת החזו"א, הרמב"ם סובר שהמצוה על האדם העובד בלבד, וא"כ שביעית כשבת לכל דבר, ולדעת מרן הרב המצוה משולבת, שהקרקע לא תיעבד ע"י אדם בר חיובא, ולדבריו יתכן שמעמיד יהיה אסור. עכ"פ מעשה בהמתו בשביעית צריך להיות חמור יותר, לדעת רוב הפוסקים, מאשר בשבת (מבלי להתייחס כמובן לשביתת בהמתו בשבת שאין כיוצא בה בשביעית).

אלא כשם שחילקנו בין שבת לנזיקין, כך יש מקום לחלק בין שבת לשביעית, שמכיון שהחיוב בשביעית הוא על הארץ שנאמר "שנת שבתון יהיה לארץ", יתכן שגם בשביעית התוצאה היא האסורה, שהקרקע נעבדת, ולא מעשה האדם, ולכן יש לחייב בשביעית גם על מעשה בהמתו. וראיה לכך מקושיית הרמב"ן על הרמב"ם בספר המצוות שורש י"ד בענין חורש. הרמב"ן מקשה על הרמב"ם הסובר שחורש ע"י בהמתו בשבת חייב מחידוש מיוחד שהתורה חייבה בשבת "לא תנעשה כל מלאכה אתה... ובהמתך". דהיינו מלאכה שאתה ובהמתך שותפים בעשייתה, ולפי"ז רק בשבת חידשה התורה חיוב חורש. ולפי"ז ביו"ט ושביעית יהיה פטור. והנה מצינו משנה מפורשת במכות כ"א ב' יש חורש תלם אחד וחייב שמונה מלקות והמשנה מונה בין היתר יו"ט ושביעית. א"כ מוכח שגם בשביעית חורש ע"י בהמה חייב, אע"פ שאין לימוד מיוחד לרבות חורש. וע"כ משום שחורש הוא מלאכת האדם

היתושין, כגון בביצות וכדו', אך אם אין זה מקומם הקבוע יתכן שיהיה פטור. ולרבא משום כך חייב, משום שכפתו במקומם הקבוע, ולרב אשי פטור משום שהני אזלי והני אתו. אולם דבורים אינן מוגבלות למטע מסויים דווקא, אלא א"כ אין להם פרחים אחרים מחוץ למטע, או שהניחם בתוך מטע גדול שאז יש להניח שיעדיפו את המטע ע"פ מקום אחר. אך אם מניחם בשולי המטע, ויש להן גם אפשרות אחרת למצוא צוף בפרחים אחרים, אין לראות בהנחת הכוורת משום מעמיד. ובפרט אם מניח את הכוורת לפני הפריחה שזו גרמא גמורה. וכך נראה לפסוק למעשה, שבתנאים אלו, שהמעמיד את הדבורים במקום שאין הכרח שיפרו את המטע בלבד מותר.

וכל מה שכתבנו עד כה הוא על סמך ההנחה שהפריה היא תולדה האסורה. אולם לפי מה שהערנו לעיל שרק הרכבה המביאה להפרייה אסורה, כי היא בדרך הרכבה, הדומה ממש לנטיעה. אך הפרייה שלא כדרך הרכבה יתכן שמוותרת, ובפרט ע"י דבורים. ויש אולי מקום לסמוך על זה במקום שבלי ההפרייה לא יהיה פרי בכמות סבירה. מיהו סברה זו נכונה רק לדעת החזו"א שאוקמי כולל גם הנבטת פרי, אם בלי הפריה תרד התנובה באופן משמעותי. אך לדעת מרן הרב זצ"ל שפרי הפקר אין אנחנו רשאים כלל לגדלו בשביעית ואסור לנו להתייחס אליו כבעלים, אין מקום לומר כן (אלא א"כ נאמר שלביה"ד מותר לדאוג לכמות פרי לצורך הציבור. עי' לעיל סי' כ"ו).

ה. הפרייה ע"י אחרים

ויש לדון בשאלת ההפרייה ע"י דבורים מנקודת ראות אחרת. בדרך כלל בעלי

שבתה ולכן חייב. (אח"כ מצאתי באפיקי ים ח"ב סי' ד' ענף ב' בהגהה שכתב כן וברוך שכיוונתי).

ולפי"ז מפרה ע"י דבורים בשביעית יהיה אסור, כי סו"ס העצים הופרו בשביעית.

ד. חילוק בין דבורים לבין מדייר

והנה אע"פ שהסקנו שמלאכה הנעשית באמצעות בהמתו חמורה יותר בשביעית מאשר בשבת, מ"מ נראה שהעמדת דבורים קלה יותר. ואפילו הראב"ד המחמיר במדייר יקל בהפרייה ע"י דבורים. כי מדייר וכן חורש הוא מעמיד את הבהמה במקום אחד, שבו הוא עושה את המלאכה. אך המעמיד כוורת, הדבורים עפות לכל רוח ואין אפשרות להעמידן במקום אחד וא"כ מה שהן מפרות אח"כ אין זה מכוחו כלל ואין לזקוף זאת לאחריותו. (אח"כ נודע לי שגם הגר"נ קרליץ שליט"א מבחין בין מדייר ובין מעמיד כוורת, וברוך שכיוונתי).

ונראה לכאורה לסתור את הנחתנו, שדבורים, מכיון שהן עפות לכל רוח אין בהם דין מעמיד, מהסוגיא בסנהדרין ע"ז א' בכופת אדם לפני יתושים ומת, לרבא חייב ולרב אשי פטור. וטעמו של רב אשי הוא משום דהני אזלי והני אתו, ולא דמי לכופתו לפני ארי שחייב, כי הארי היה משעת כפיתו ועד לשעת הטריפה, משא"כ היתושים מתחלפים ביניהם כל הזמן. ולא אמרו שיתושים יכולים לעוף לכל מקום שירצו, מה שאין כן הארי נמצא במקום אחד. וא"כ אין לחלק בין דבורים לבין מעמיד בהמתו. ולרבא אדרבה כפתו לפני יתושים חייב ולפני ארי פטור. משמע שאין סברה לחלק בין דבורים לבין מעמיד.

מיהו יתכן לומר שכפתו לפני יתושין ומת המדובר הוא במקומם הקבוע של

עצמו ולא לטובת השדה. ולדבריו יוצא שאם אריס קיבל על עצמו לסקל את השדה אע"פ שאין השדה שלו ידו כיד בעה"ב והוא עובר על איסור. וכן מסתבר שפועל הנשכר לעבודה כזו בשביעית כל מה שעושה הוא על דעת בעה"ב וידו כידו והוא העובר על האיסור. וא"כ גם בנ"ד בעלי הכוורות, אע"פ שכוונתם לדבש, מכיון שמקבלים שכר עבור הנחת הכוורות במקום מסוים כדי להפרותו דינם כבעה"ב ואם ההפרייה אסורה, גם להם אסור הדבר. וכדמות ראייה לבעיית ההפרייה על ידי דבורים נלענ"ד להביא מהירושלמי (פ"ד ה"ג) וכן פסק הרמב"ם להלכה (פ"ה ה"ח): "ומותר לרדות עמון הכוורת". ותמהו המפרשים מאי קא ס"ד, וכי רדיית דבש עבודת קרקע היא? ותירצו משום שלר"א כוורת נחשבת ליער שנאמר יערת דבש. וערדב"ז שאסר לרדות עם ישראל. ותמוה לכאורה, איזה איסור יש ברדיית דבש בשביעית. אך להנ"ל מבואר יותר. שבאמת יש מצבים שבהם אסור להעמיד כוורת כשהכוונה להפרות והמיקום של הכוורת יפרה בהכרח. ולכן אסור לסייע לישראל כזה ברדיית הדבש שנוצר כתוצאה ממעשה אסור. ולנוכרי מותר לסייע.

ואע"פ שהתוס' בסנהדרין (ע"ז ע"א ד"ה סוף) כתבו שאם כפתו והביאו למקום שסוף חמה לבוא חייב מדין אשו משום חציו, לשיטת הר"ן שאשו משום חציו פטור בשבת אף כאן י"ל שפטור. אך לפמש"כ לעיל ששביעית דומה לנזיקין, שהחויב הוא על התוצאה י"ל שאשו משום חציו חייב בשביעית.

ולכן נראה כיון שהעמדת הדבורים לפני הפריחה אינה מועילה, משום שהיא טרם

הכוורות אינם בעלי המטעים. בעלי המטעים מזמינים את בעלי הכוורות שיניחו את כוורתיהם ליד מטעיהם כדי להפרותם. ומאחר וכוונת בעלי הכוורות היא לצורך עצמם ולא לצורך הפריית המטעים, יש להשוות זאת למה ששינו בשביעית פ"ג מ"ו "בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חבירו מה שהוא רוצה נוטל". וכן שם פ"ד מ"א "התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה". מיהו הר"ש פירש שבודאי לא אתי למילקט הדקין, כיון דאין מחזיקין לו טובה. כלומר, הלקיטה ע"י אחר לכשעצמה אינה מתירה, אע"פ שכוונתו לטובת עצמו ולא לטובת השדה, אלא רק משום שלמעשה לא ילקט את כל העצים והאבנים. וא"כ בנ"ד שלמעשה מפרה את המטע יהיה אסור גם ע"י אחר. ועוד, מכיון שבעלי הכוורות נוטלין שכר על כך, הם הופכים בכך לשכיריהם של בעלי המטע וידם כידם וכל כוונתם מעתה לטובת המטע. והרי זה כמי שלקט משל חבירו בטובה. אלא שבפ"ג מ"ט הביא הר"ש פירוש על המשנה "הקבלן מביא מכל מקום", שמי שקיבל את השדה באריסות, מותר לו ליטול אבנים, דלא חשיב האי שדה כשלו ונוטל ממנו אפילו קטנות אע"פ שהוא אריס בה. וצ"ע מה ההבדל בין אריס שמותר ליטול אבנים לבין מי שמלקט בטובה שאסור לו ליטול עצים משל חבירו? ועוד, בנוטל עצים משל חבירו היתר שלא בטובה הוא רק כאשר נוטל את העצים הגסים בלבד ואילו באבנים מותר לאריס ליטול אפילו את הקטנות? וצ"ע. ומצאתי בספר "דבר השמיטה" שאריס המקבל שדה אינו חייב לסקלה, ולכן כל אבן שנוטל נוטלה למען

זמנה, ובריחוק מסויים, נראה הדבר בחוש שאינו סומך רק על הפריחה של המטע. ובתנאים אלו של העמדת הכוורת במקום המותר ובזמן המותר — מותר לסייע לו ברדיית הדבש. קרוב למטע ולפני הפריחה — מותרת.

מסקנה

העמדת כוורת דבורים ע"י בעלי המטע בתוך מטע לשם הפריית המטע אסורה. אך העמדת הכוורת ע"י אחרים למטרת דבש, קרוב למטע ולפני הפריחה — מותרת.

סימן לד

חיטוי סולרי*

בלעדי החיטוי ג"כ היתה נעשית צמיחה אלא שהחום מזרז את הגידול. עיין אג"ט (זורע כ"ב ג) שהקשה מדוע מגיס חייב משום מקרב בישול, ואילו מניח עציץ נקוב שהיה על יתידות על הקרקע פטור ולא חייב משום מקרב זריעה? וחילק בין בישול לבין זריעה. שבבישול חייב רק בגמר הבישול, ואם רוצה את הפת לפני גמר אפייתה, פטור כמבואר בשבת ה' א', משא"כ בזרע חייב מייד ברגע הזריעה, ואף אם ילקט את הזרעים יתחייב. ועיי"ש שהק' משבועות (י"ז ב) "קירוב עבודה — עבודה היא?" ות' ששם גזה"כ שגם היפוך האברים עבודה הוא. עיי"ש"ה. והנה בשביעית יש להסתפק אם דינה כבשבת. ומה דינו של אדם שזרע בשביעית וליקט לפני ההשרשה, האם יתחייב או יפטר? ולדעת המנ"ח (מצ' רח"צ י"ד-ט"ו בהוצאת מכון ירושלים). הוא אכן פטור, שלדעתו "ושבתה הארץ" כתיב. אולם גם לחולקים עליו י"ל שאם נעשית המלאכה בשביעית ע"י בר חיובא או ע"י הבעלים, החיוב הוא על

ראשי פרקים

שאלה

א. הצמחה

ב. תולדת חורש

ג. כופת בחמה

מסקנה

* * *

שאלה¹

האם מותר לעשות חיטוי סולרי לקרקע בשביעית? חיטוי זה נעשה ע"י פרישת יריעות ניילון על פני הקרקע. החום המתרכז מתחת ליריעות שורף את כל העשבים השוטים.

א. הצמחה

יש בחיטוי הסולרי שני שלבים:

1. צמיחה מהירה של העשבים השוטים ע"י החום (אם כי לא בכל מקרה. בסוף הקיץ כאשר הכל יבש, אין צמיחה כלל).
2. כילויים ע"י החום הרב השורר מתחת ליריעות הניילון.